

bare of zichtbare dingen, maar naarmate het denken toeneemt, breidt zich het getal der dingen uit; de vaste, scherp begrensde vorm blijkt niet een kenmerkend onderscheid te zijn; men gevoelt dat een stuk ijs niet ophoudt een ding te zijn, wanneer het tot water gesmolten is, en dat het ding-zijn aan den damp niet ontbreekt, wanneer het water tot damp is geworden; het zichtbaar-zijn wordt evenmin als onderscheidend kenmerk voor het *res*-zijn, het reële, vastgehouden, wanneer men realiteit aan de onzichtbare lucht in hare krachtige stroomingen of aan tonen en klanken niet kan betwisten. En zoo breidt zich juist voor het denken de kring der dingen hoe langer zoo verder uit; het ding-zijn wordt toegekend aan alles wat waarneembaar is, dus ook aan het gesprokene woord: het woord omhult en omkleedt als het ware de gedachte die er door uitgedrukt wordt; van het bewogene wordt het denken overgeleid op de beweging, van het werkende op de werking en de werking wordt eene *res*, waar het werkende niet, de werking wel wordt waargenomen. Zoo houdt voor het denken dit proces niet op, en als attriboot van het ding, de *res*, het reële, blijft alleen over *het zijn*.

Wij verstaan het daarom, wanneer Spinoza realiteit en *zijn* identificeert 1); wanneer men spreekt van eene *realiteit in de gedachte* 2), en ter onderscheiding daarvan van eene *concrete realiteit* 3); de *res* wordt een *aliquid*, een *τι*, een *iets*; de eenige tegenstelling is het *niet zijn*, het *niets*.

Realiteit bezitten derhalve niet alleen wat wij stoffelijke dingen noemen, maar evenzeer de onstoffelijke; realiteit bezitten ook de eigenschappen der dingen, *realiteit* bezit niet alleen de geest, maar ook de gedachte. Kant zegt volkomen terecht, dat Plato wel wist, dat de menschelijke rede zich tot eene kennis kan verheffen, die veel verder gaat, dan dat eenig voorwerp, dat de ervaring geven kan,

1) *Ethics* pars I propos. IX: quo plus realitatis aut esse unaquaeque res habet, eo plura attributa ipsi competunt.

2) bijv. bij Milhaud, *La certitude logique* pag. 200.

3) *ibid.*, p. 215.